

MAJTÁN, Milan – POVAŽAJ, Matej: Vyberte si meno pre svoje dieťa. Bratislava: Art Area 1998. 344 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. M. Považaj. 4. nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2013. 592 s.

VALENTOVÁ, Iveta: Prechýľovanie priezvisk a jeho vývin na Slovensku. In: Jazykovedné štúdie XXXIII. Prechýľovanie: áno – nie? Eds. L. Molnár Satinská – I. Valentová. Bratislava: Veda 2016. s. 11 – 22.

VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej onomastickej terminológie: mužské, chlapčenské, ženské, dievčenské, detské a rodovo neutrálné meno. In: Kultúra slova, 2021, roč. 55, č. 6, s. 331 – 342.

VALENTOVÁ, Iveta: Zo slovenskej onomastickej terminológie: mononymum, krstné meno, rodné meno. In: Kultúra slova, 2022, roč. 56, č. 2, s. 65 – 83.

Slovenský národný korpus – prim-9.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i., 2020. Dostupné na <https://korpus.juls.savba.sk> [cit. 20. 02. 2022].

Predhorie či Priedhorie, Brestenné či Briestenné? (1. časť)

ANNA RAMŠÁKOVÁ

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, v. v. i.

Obyvateľ obce Pružina (o. Považská Bystrica) sa obrátil na Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky (ďalej ÚGKK SR) v Bratislave so žiadosťou o zmenu štandardizovanej podoby názvu miestnej časti *Predhorie* na nárečovú podobu *Priedhorie*. Autor žiadosti sa odvolával na motiváciu vzniku názvu osobným menom *Priedhorský* a na zákon o obciach, podľa ktorého si názvy miestnych častí obce určujú samy. Zároveň argumentuje, že aj názov miestnej časti *Briestenné* je motivovaný osobným menom.

Predhorie, názov základnej sídelnej jednotky¹ obce Pružina, sa na prvý pohľad javí ako predponový názov, ktorý vznikol univerbizáciou predložkovej konštrukcie. Predponové pomenovania sú najviac rozšírené v severozápadnej časti Slovenska práve v okrese Považská Bystrica (okolo 12 %), ale tiež v okresoch Žilina a Trenčín (Majtán, 1996, s. 24). V názve osady *Predhorie*² bola východiskom apelatívna predložková konštrukcia s apelatív-

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0019/20 Lexika slovenských terénnych názvov.

¹ Základná sídelná jednotka je skladobnou časťou sídelného útvaru (obce a jej časti) určenou na priestorovú identifikáciu a sledovanie sociálno-ekonomických a územno-technických javov priamo viazaných na osídlenie (Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky, 2011, 2014, s. 9).

² Podľa archívnych údajov oddelenia dejín slovenčiny, etymológie a onomastiky Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., v Bratislave označujú názvy *Predhorie*, *Priedhorie* v obci Pružina (o. Považská Bystrica) osadu, ktorá sa vyskytuje pred horami.

vom *pred horou* alebo propriom *pred Horou*, resp. predložkový názov *Pred Horou* alebo predponové apelatívum *predhorie*. Istotne však išlo pri nominácii (vzniku názvu) o objekt vyskytujúci sa pred horou. Predložka *pred* sa stala predponou, ktorá poukazuje na zvýraznený lokalizačný príznak (tamže, s. 24 – 25). Predložková východisková konštrukcia sa pretransformovala na výsledné neutrum *Pred + hor + ie*, ktoré sa skloňuje podľa vzoru *vysvedčenie*. Substantivizácia (nominácia) takéhoto predložkového názvu obyčajne súvisí so zmenou charakteru či spoločenského významu pomenúvaného objektu.

Podľa Pravidiel slovenského pravopisu (2013) predložka *pred/predo* sa využíva s akuzatívom a inštrumentálom (napr. v spojeniach *pred seba*, *predo mňa*, *pred sebou*, *predo mnou*). V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) sa uvádza, že v akuzatíve vyjadruje 1. smerovanie na prednú stranu niečoho alebo niekoho (napr. *postaviť sa pred katedru*) a 2. účel, cieľ (napr. *predvolať pred komisiu*); v inštrumentáli 1. miesto na prednej strane, spredu niečoho, niekoho (napr. *pred žiakmi*), 2. predchádzanie v čase alebo v poradí (napr. *pred skúškou*), 3. zreteľ (*mať rešpekt pred vedúcim*), 4. príčinu, dôvod (*kapitulovať pred nepriateľom*), 5. väzbu pri slovesách a menách (napr. *tajiť pred kamarátom*, *obrana pred útočníkom*).

Predpona *pred-/predo-* sa využíva nielen v spojení so substantívom, ale aj so slovesami, prídavnými menami a príslovkami. Pri substantívach dejového alebo činiteľského, zriedkavo i iného významu utvorených od sloviess s predponou *pred-* má obdobné významové odtienky ako v príslušných slovesách (*predstih*, *predspev*, *predchodca*), ďalej vyjadruje, že pomenované časové určenie alebo to, čo je nejako časovo zaradené, predchádza pred niečím (*predpoludnie*, *predjedlo*), a pomenovaná vec sa nachádza pred niečím (napr. *preddomie*, *predhorie*, *predlaktie*, *predpolie*, *predvoj*, *predsádka*) (porov. Slovník slovenského jazyka III, 1963, s. 439; Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 374, 590).³

Ak ojkonymum *Predhorie* vzniklo z prepozície (*pred*) a substantíva (*hora*), z jazykového hľadiska ide o systémovo a korektne utvorené proprium, ktoré označuje objekt vyskytujúci sa pred iným objektom.⁴

³ O povahe predpón *pre-* a *prie-* písala ešte koncom 40. rokov 20. storočia M. Marsinová (porov. Slovenská reč, 1949 – 50, s. 253).

⁴ Z morfológického hľadiska prefixy *pred-* s variantom *predo-* (napr. *predkrm*, *predostierať*) a *pre-* s variantom *prie-* (napr. *prerobiť*, *priebeh*) patria do skupiny najfrekventovanejších derivačných predpón (M. Sokolová, G. Moško, F. Šimon, V. Benko, 1999, s. 505).

Názov osady *Predhorie* by mohol vzniknúť z priezviska *Priedhorský*, ako píše nemenovaný Predhoran, ale vo všetkých slovanských i neslovanských jazykoch vznikali priezviská z prídavných mien utvorených z názvov osád, pretože vyjadrujú miesto, odkiaľ takto pomenovaná osoba pochádzala, kde bolo jej rodinné sídlo a pod. (Majtán, 2018, s. 36). V slovenskom jazyku priezviská z prídavných mien utvorených z osadných názvov veľmi často vznikali práve príponami *-ský*, *-(c)ký*, napr. *Devínsky*, *Bystrický*, *Orlovský*, *Zdychavský*, *Žilinský* (tamže, s. 37)⁵, a nimi sa tiež tvorili priezviská z prídavných mien utvorených z názvov administratívnych i prírodných územných celkov, napr. *Kysucký*, *Šarišský* (tamže, s. 39).

Od roku 1994 sa proprium *Predhorie* uvádza ako štandardizovaný názov osady⁶ v obci Pružina (okr. Považská Bystrica) s variantným neštandardizovaným názvom *Priedhorie*. Vyskytuje sa tiež v ďalších štandardizovaných toponymách, napr. *Beskydské predhorie* (Lieskovec, o. Humenné, štandardizované r. 1987). Názov *Predhorie* funguje v obciach viacerých regiónov Slovenska na označenie rôznych objektov, napr. v Dubkovej (v súčasnosti súčasť obce Lazy pod Makytou, o. Púchov; 1981); v Dubovej (o. Pezinok; 1999) či v Slovanoch (o. Martin; 1994) a v tejto podobe je štandardizovaný aj názov osady a vodného toku v Pružine.

V slovenskej onymii máme viacero názvov, ktoré vznikli univerbizáciou predložkovej konštrukcie (s apelatívom alebo propriom, resp. predložkový názov alebo predponové apelatívum sa stalo propriom) a zároveň majú príponu *-ie*, napr. *Predkútie* (Dolný Štál, o. Dunajská Streda; 1992), *Predlípie* s variantom *Predlípie* (Veľký Folkmar, o. Gelnica; 1992), *Predlamačie* (Bodiná, o. Považská Bystrica; 2019), *Predlúcie* (Nitrianske Sučany, o. Prievidza; 1994), *Predúvratie* s variantom *Predovrátie* (Bobrovec, o. Liptovský Mikuláš; 1990).

⁵ V prostredí niekdajšieho Uhorska, teda aj v slovenskom jazykovom prostredí, mali šľachtické prídomky podobu adjektív utvorených z názvov obcí, v ktorých boli sídla šľachtických rodín, a z prídavných mien sa tvorili aj prímenná vyjadrujúce miesto, pôvod nositeľa prímena, odkiaľ pochádzal, odkiaľ prišiel. Priezviská vznikali z prídavných mien utvorených aj napr. zo zložených a z dvojslovných názvov (napr. *Čarnogurský*, *Solivarský*). Niektoré priezviská majú odlišnú podobu od podoby adjektíva utvorenej v súčasnej slovenčine od súčasného názvu obce, lebo vznikli z prídavného mena utvoreného zo staršieho názvu alebo iným v miestnom nárečovom úze používaným spôsobom (napr. *Družbácky* – Ružbacy, nárečovo *Družbaky*, *Nádaský* – Nádaš, o. Trstín; pozri Majtán, 2018 s. 36 – 38).

⁶ Podľa Štatistického lexikónu obcí Slovenskej republiky z roku 2011 (s. 75) v obci Pružina nejde o miestnu časť, ale o osadu.

V slovenčine fungujú aj iné typy pomenovaní, ako napr. *Predbošáčka* (Nová Bošáca, o. Nové Mesto nad Váhom; 1991), *Predčelá* s variantom *Precola* (Veľká Franková, o. Kežmarok; 1988), *Preddolie* s variantom *Predolie* (Turie, o. Žilina; 1994), *Preddolinky* (Hubová, o. Ružomberok; 1990), *Predháaj* (Mikšová, o. Bytča; 1994), *Predhôrka* (Veľká Čierna, o. Žilina; 2009), *Predjarky* (Veľká Lúka, o. Zvolen; 1993), *Predkútsky jarok* (Pliešovce, o. Zvolen; 1993), *Predmočiar* (Ladce, o. Ilava; 1994).⁷ Všetky názvy potvrdzujú rešpektovanie (zohľadnenie) systémovosti a spisovnosti slovenského jazyka procesom štandardizácie uvedených typov názvov a úpravou hláskových nárečových podôb geografických názvov, napr. *Luštek* na *Lúžtek*, *Šefranica* na *Šafranica*, *Hrunok* na *Grúnik*, *Kyčera* na *Kýčera*, *Jalšiny* na *Jelšiny* (pozri Smernicu na štandardizáciu geografických názvov, čl. 4 Zásady úpravy geografických názvov z územia Slovenskej republiky, bod 1). Upravujú sa aj gramatické nárečové podoby geografických názvov, napr. *Pod kyselú vodú* na *Pod kyslou vodou*, *V Hubokém* na *V Hlbokom*, *Pod huru* na *Pod horou*, *Za humny* na *Za humnami* (tamže, bod 2).

V nárečovej apelatívnej slovnej zásobe sú výrazy, ktoré takisto vznikli univerbizáciou predložkovej konštrukcie a súčasne v ich pôvodne predponovej časti funguje dvojhĺska *ie*, resp. *ié*. Takéto hláskové podoby sa uvádzajú v celonárodnom nárečovom slovníku ako nárečové varianty, napr. slovo *predbežník* „druh (svadobného) pečiva, ktorý sa roznášal po dedine pred svadbou“ je zaznamenané s variantom *priedbežník* doloženým z Priekopy (o. Martin), lexéma *preddavok* „suma vyplatená pred vyúčtovaním, záloha“ má variant *priedavok* z Beňuše (o. Brezno), výraz *prednovie* „obdobie pred novou úrodou, pred žatvou (keď už obyčajne dochádzali zásoby)“ s variantom *priédnovié* doloženým z Pruského (o. Púchov) či variant *priénnovié* z Trenčianskej Závady (o. Trenčín), lexéma *predprník* „časť konského postroja, retiazka na chomúte slúžiaca na jeho pripojenie k oju pomocou držiaka“ doložená s nárečovým variantom *priéprník* z Bošáce (o. Trenčín); pozri Slovník slovenských nárečí, III, 2021, s. 118, 124, 128. Z dokladov je zrejmé, že pri spracúvaní nárečovej lexiky rovnako existujú pravidlá štandardizácie (pospisovnenia či formálnej úpravy) tej-ktorej hláskovej nárečovej podoby výrazu vzhľadom na potrebu jeho zrozumiteľnosti a dostupnosti pre širší okruh čitateľov (používateľov).

⁷ Uvádzané štandardizované názvy označujú nielen miestne časti obcí, osady, majere, ale aj lesy, poľia, záhrady a sady, priesmyky či vodné toky.

Omnoho dôležitejšia je potreba zrozumiteľnosti a jednotnosti v prípade názvov obcí a ich osád a miestnych častí na ich používanie v určitých sférach života spoločnosti. Z toho dôvodu geografické názvy podliehajú súborom opatrení, ktoré zabezpečuje štandardizácia. Štandardizovaný geografický názov (oficiálny geografický názov), ktorého podobu schválila a zverejnila príslušná názvoslovná autorita, sa používa v úradnom domacom i medzinárodnom styku. Kompetencie štandardizovať má ÚGKK SR a vykonáva tak v súlade s § 18 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov, v súlade s § 14 až 17 vyhlášky ÚGKK SR č. 300/2009 Z. z. podľa zásad spisovnej slovenčiny a v súlade s rezolúciami konferencií OSN o štandardizácii geografického názvoslovia (pozri Štandardizácia geografického názvoslovia). Štandardizované geografické názvy sú záväzné pre vydavateľov kartografických diel, odborných publikácií na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie a v úradnej činnosti orgánov verejnej správy. Rovnako to platí pre vydavateľov kartografických diel a odborných publikácií vydávaných v cudzom jazyku a na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie šírených v cudzom jazyku. Používanie označení geografických objektov v jazykoch národnostných menšín upravuje osobitný predpis (pozri zákon č. 215/1995 Z. z. – zákon Národnej rady Slovenskej republiky o geodézii a kartografii, piata časť Štandardizácia geografického názvoslovia, § 18, bod 7).

Úradné toponymá (úradne stanovené alebo potvrdené vlastné mená alebo ich forma; Valentová, 2017, s. 142) schválené kodifikačnými autoritami sa nachádzajú v štatistických lexikónoch a oficiálnych zoznamoch a publikáciách, ktoré vydávajú ministerstvá a úrady. Názov obce určuje alebo mení vláda Slovenskej republiky. Názvy častí obcí určuje a mení Ministerstvo vnútra SR na návrh obce; názov novej obce a jej častí sa určuje spravidla podľa názvu časti obce, názvu miestnej časti, podľa pomenovania významného prírodného útvaru, javu alebo historickej udalosti súvisiacej s územím obce alebo podľa nežijúcej významnej osobnosti. Ak sa má určiť alebo zmeniť názov obce alebo jej častí v súvislosti so zmenou územia obce, obe zmeny treba vykonať s rovnakou účinnosťou (zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, prvá časť Postavenie obcí, § 1a, odsek 1, 2, 3, 7).

LITERATÚRA

Koncepcia rozvoja štandardizácie geografického názvoslovia v Slovenskej republike na roky 2011 – 2015. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2011. 13 s. Dostupné na http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/VAslednA-koncepcia_AGN_2011-2015.pdf, aktualizované 31. 8. 2021 [cit. 8. 10. 2021].

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.

Lexikon obcí Slovenskej republiky. Bratislava: Štátny štatistický úrad 1942. 190 s. + obrazové prílohy.

Lexikon obcí v krajine slovenskej. Praha: Ministerstvo vnútra a Štátny štatistický úrad 1936. 56 s.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.

MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2018. 196 s. ISBN 978-80-224-1357-2.

MARSINOVÁ, Marta: Predpona *pre-* a *prie-*. In: Slovenská reč, 1949, roč. 15, č. 7 – 8, s. 253 – 254.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2013. 592 s. ISBN 978-80-224-1331-2.

RUŽIČKA, Jozef a kol.: Morfológia slovenského jazyka. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

Smernica na štandardizáciu geografických názvov. Bratislava: Úrad geodézie, kartografie a katastra SR 2015. 26 s. Dostupné na <https://www.skgeodesy.sk/files/sk/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/smernica-sgn.pdf> [cit. 28. 7. 2021].

Slovník slovenského jazyka III. P – R. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1963. 912 s.

Slovník slovenských nárečí III. (Poza – R). Red. A. Ferencíková. Bratislava: Veda SAV 2021. 816 s. ISBN 978-80-224-1905-5.

SOKOLOVÁ, Miloslava – MOŠKO, Gustáv – ŠIMON, František – BENKO, Vladimír: Morfematický slovník slovenčiny, 1. vydanie. Prešov: Náuka 1999. 531 s.

Štatistický lexikón obcí Slovenskej republiky 2011. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2014. 340 s. ISBN 978-80-8121-367-0.

VALENTOVÁ, Iveta: Obec Oslany a katastrálne územie Oslany alebo štandardizácia verzus štandardizácia. 1. a 2. časť. In: Slovenská reč, 2017, roč. 82, č. 2 a 3, s. 139 – 158, 256 – 263.

zákon č. 215/1995 Z. z. – zákon Národnej rady Slovenskej republiky o geodézii a kartografii. Dostupné na <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-215#cast5> [cit. 28. 7. 2021].

zákon č. 612/2002 Zb. zákonov v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Dostupné na https://www.aspi.sk/products/lawText/1/54296/1/2/uplne-znenie-c-612-2002-zz-zakona-c-369-1990-zb-o-obecnom-zriadeni/uplne-znenie-c-612-2002-zz-zakona-c-369-1990-zb-o-obecnom-zriadeni#c_153 [cit. 4. 10. 2021].